

<https://doi.org/10.37919/0201-419X.2021.95.9>

УДК 811.161.2'38:81-112

КОДИФІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ А. КРИМСЬКОГО І ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НОРМОТВОРЕННЯ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

КОЦЬ

Тетяна Анатоліївна,

доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови та
соціолінгвістики,
Інститут української мови НАН
України,
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ,
01001;
e-mail: tetyana_kots@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4622-9559>

Tetiana

KOTS,

Doctor of Philological Sciences,
Senior Researcher of the
Department of Stylistics, Language
Culture and Sociolinguistics,
Institute of the Ukrainian Language
of National Academy of Sciences of
Ukraine,
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine;
e-mail: tetyana_kots@ukr.net

У статті проаналізовано кодифікаційні праці А. Кримського в контексті лінгвістичної спадщини українських мовознавців кінця ХІХ – початку ХХ ст. Актуалізовано теоретичні й практичні проблеми формування літературного стандарту у зв'язку з тенденціями прескриптивної норми, з'ясовано засади наукового доведення в граматиці історичної давності, самотності фонетичної, лексичної і морфологічної систем української мови, свідчення її власного шляху становлення, діалектного розмаїття і масштабів функціонування. Зауважено, що джерельною базою кодифікаційних кодексів були мова письменників, етнографічні джерела, публіцистична практика в проєкції на живу народну мову. Підсумовано, що тенденції в нормування залежали від суспільно-політичних умов, необхідності обґрунтування окремого статусу української мови, виведення її на новий культурний рівень і виявлялися в активізації власних внутрішньомовних ресурсів, фіксації лексико-семантичної, граматичної, функціональної досконалості.

Ключові слова: унормування, кодифікація, фонетика, лексика, морфологія, внутрішні мовні ресурси.

Розширення функціонально-стильових можливостей української мови на початку ХХ ст., відкриття українських шкіл спонукало українських мовознавців до нормотвірної і кодифікаційної діяльності. Вийшли друком низка словників і граматик, чому сприяли: зняття мовних заборон 1905 р., дозвіл викладати українською мовою в школах, відкриття Українського народного університету в 1917 р., проголошення Четвертого універсалу Центральної ради, заснування УАН 1918 р. тощо.

Однією із знакових постатей української культури того часу був А. Кримський – мовознавець, літературознавець, історик, письменник, перекладач. Він був одним із перших авторів кодифікаційних праць сучасної української літературної мови – граматик і словників, створених на основі живої народної мови.

Прагнення вченого, як і всієї української інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ ст., зробити мову атрибутом нації згодом розгорнеться в хвилю національного розвою. У пресі початку ХХ ст. частотними були вислови, що ідеалізували, підносили мову: *Мова – священний прапор культури кожного народу* (Селянське слово, 12.03.1918); *Загине мова – загине держава і культура* (Селянське слово, 15.03.1918).

Важливою передумовою поширення літературного стандарту А. Кримський, як і вся українська інтелігенція того часу, вважав повноцінний розвиток школи. С. Смаль-Стоцький писав, що школа – це «найтвердіша підвалина розвитку письменницької мови» [Смаль-Стоцький 1914: 181]. Заклики до молоді вступати до шкіл, статистична інформація та звіти про збільшення кількості навчальних закладів та численні пожертви на їхній розвиток поширювалися в газетах і часописах. Феномен «школа» у свідомості не лише інтелігенції, а й звичайного українця сприймався піднесено, напр.: *Неосвіченість – це національне лихо; Школа, як і мова, – душа народу; Школа – це майбутнє української мови* (Маяк, 12.07.1915); *Школа – порятунок народу* (Селянське слово, № 14, 1918). Такі гасла були на перших сторінках усіх українськомовних видань.

Навчання українців їхньою рідною мовою протистояло зросійщенню і сполячуванню шкіл, адже викладання російською мовою, на думку М. Грушевського, призводило до неосвіченості нації. Діти після закінчення школи не вмели ні читати, ні писати [Грушевський 1913: 23]. Формування українських освітніх закладів спонукало мовознавців до створення навчальних мовних кодексів. А школа була випробувальною сферою новостворених прескрипцій.

Укладачами перших граматик були А. Кримський, Є. Тимченко, В. Сімович, які орієнтувалися на східноукраїнський варіант літературної мови. Граматичним кодексом західноукраїнського варіанту була праця С. Смаль-Стоцького, Ф. Гартнера. Усі вони мали не лише освітнє, а й наукове призначення, що виявлялося в цілісному аналізі мовної структури, загальних відомостях про українську мову, системності й послідовності викладу інформації. Усі мовні явища історично обґрунтовувалися і порівнювалися з відповідними формами інших слов'янських мов (здебільшого російської).

За авторства А. Кримського в 1907 р. у Москві було опубліковано перший том «Української граматики», присвячений історичній фонетиці, у якому на 544 сторінках на основі писемних пам'яток XI – XVIII ст. простежено історію, динаміку звукового ладу української мови, засвідчено глибину її коріння, досконалість і відмінність від російської мови. Мовознавець у передмові до граматики зазначив: «писатиму по-російськи за для тих читачів, що не знають ще української мови, а допіро хтять її вивчити» [Кримський 1907: 27]. Суспільно-історичні умови того часу, поширення тези, що «малоруська мова – це наріччя російської мови», спонукали вченого донести до широких кіл російської культури наукове доведення давньої історії, унікальності фонетики і морфології української мови на тлі слов'янських мов і особливо в порівнянні з російською мовою. Він планував опублікувати чотири томи граматики (перші два томи, що побачили світ, за твердженням автора, також були ще неповні), обґрунтувати ще своєрідність фразеології і синтаксису, але доля цієї частини надбання українського мовознавства невідома й досі. Він писав: «Мій батько з білоруського міщанського роду, мати – полька литовська, – я знавця, ані кровинки вкраїнської не маю, тільки що вродився та виріс на Україні. Хоч я родом не вкраїнець, але цілком проукраїнився» [Железняк 2014: 45].

А. Кримський у зазначеній праці *орієнтувався на східноукраїнський варіант літературної мови* і зазначав: «це буде граматика переважно для тієї української мови, якою говорить центр східної України, і якою писали й пишуть найкращі письменники, це буде граматика тієї мови, що нею говорить Україна наддніпрянська, переважно Київщина і Полтавщина» [Кримський 1907: 26]. Проте у праці вчений намагався охопити реалізації усіх мовних явищ у діалектах, засвідчуючи масштаби

території поширення української мови. Уже в найближчі роки навколо мовного надбання Наддніпрянської України об'єдналася і вся західноукраїнська еліта, збагачуючи його своїми традиційними, але близькими і зрозумілими для всіх засобами, ідеями, напрацюваннями.

Основними методами граматики А. Кримського, як і всіх граматичних кодексів того часу були описовий, порівняльно-історичний і зіставний, які реалізовувалися у фіксації нормативно-стильової характеристики мови, класифікації і систематики мовного матеріалу, історичному, діалектному аналізу і чіткій диференціації двох мов – української і російської.

Пошуки нормативних зразків, які були і залишаються об'єднувальними для всього українського простору, були складними (насамперед для авторів граматик), ще важче доводилося працювати в цих умовах редакторам періодичних видань. Мовна практика, як і прескриптивна норма того часу, демонструвала хитання, що виявлялося в поширенні різноманітних діалектних фонетичних, лексичних і граматичних варіантів. Проте всі мовознавці, громадські діячі намагалися дослухатися до думок своїх колег і шукати компроміс у питаннях мовної норми, об'єднуючись спільною метою – виводити українську мову на новий культурний рівень, будувати цілісну, неподільну інтелектуально розвинену державу.

А. Кримський у руслі тенденцій часу *взірцем літературної мови вважав передусім мову сільську, народну*, не засмічену книжними та іншомовними елементами, збережену у фольклорі. У передмові до «Української граматики» (1907 р.) він писав: «Тямущі люди знають, що простонародня, селянська вкраїнська мова напрочуд багата: всякі тонкі одтінки, всякі абстрактні поняття зовсім легко передаються щирими народніми вкраїнськими словами або зворотами, – треба тільки тії слова і звороти одшукати і знати [Кримський 1907: 26].

Усіх нормалізаторів української мови об'єднувало поцінування творів письменників Наддніпрянської України. Наприклад, О. Курило стверджувала, що важливими для мовознавців були лише зразки художніх творів, стилізовані народною мовою [Курило 1925: 5]. В. Сімович, наслідуючи традицію церковних діячів, у своїй граматиці подав список «правильних» авторів та творів, які є зразком у вивченні української мови: Т. Шевченко, П. Куліш, І. Вагилевич, Г. Квітка-Основ'яненко [Сімович: 6]. С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер вважали, що пер-

шими письменниками, які почали писати «живою і чистою» українською мовою, зрозумілою всім українцям, а не лише поодиноким ученим, були І. Котляревський та М. Шашкевич [Смаль-Стоцький 1914].

Вагомою для мовознавців початку ХХ ст., як і для всього національно-визвольного руху, була постать Т. Шевченка. Авторитет Кобзарєвого «слова був високий не тільки завдяки його політичній вагомості, а ще й тому, що, позбавлений права на власну історію й національну свідомість, український народ сприймав твори свого поета не лише як красне письменство, а як фактор розвитку всього культурного життя в Україні» [Русанівський 2001: 223]. Т. Шевченко виступав мірилом істинності, зразка, до його імені принагідно апелювали всі мовознавці – укладачі граматик. М. Гладкий (1924 р.) майже до кожного правила наводив приклади з «Кобзаря» Т. Шевченка. Ілюстративний матеріал з церковних текстів і з творів поета, часто без покликань, подавали С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер. Відповідні цитати зафіксовані в працях І. Огієнка, В. Коцовського, І. Огоновського та ін. С. Смаль-Стоцький присвятив пам'яті Т. Шевченка курс лекцій, який прослухав і його учень В. Сімович. У II томі «Граматики» А. Кримський в опублікованому розділі з морфології як приклад відмінювання іменників чоловічого роду наводить прізвище *Шевченко*.

Наукове вивчення мови і пропагування творів Т. Шевченка впливали на формування мовної свідомості наступних поколінь мовознавців. В. Сімович згадував свої університетські роки так: «Усі ми були свідомі, що нам потрібне глибоке знання свого предмета [української мови. – Т. К.]. І ми думали, що основне знання мови (граматика) й Кобзарєзнавство гратимуть для нас чи не першу роллю» [Сімович [Б.Р.]: 5].

Проте мовознавці все ж усвідомлювали, що мова розвивалася й удосконалювалася і після Т. Шевченка. Зокрема П. Залозний зауважував, що неможливо витворити літературну мову на основі зрозумілої простому «малокультурному людові» мови Т. Шевченка без її діалектизмів та запозичень [Залозний 1913: 12]. М. Левицький у граматиці 1923 року застерігав: «Не треба вимагати, щоб українські газети писали мовою Котляревського і Шевченка, бо так само московські газети не можуть писатися мовою Пушкіна і Тургєнева., бо всі ті письменники не писали про *кооперацію, конференції, президіуми* – слова, без яких не обійдеться політична мова» [Левицький 1923: 15].

Характерною ознакою лінгводидактичних праць була архаїзація мови, яка виявлялася в орієнтації авторів граматики і словників на мову письменників XVIII – середини XIX ст.: І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка. Поза увагою залишалися твори Лесі Українки, М. Коцюбинського та інших письменників кінця XIX – початку XX ст. І лише О. Курило в пізніших своїх працях використовувала ілюстративний матеріал творів її сучасників [Курило 1925: 27].

У першому томі граматики, який присвячений історичній фонетиці, А. Кримський також *архаїзує мову*, покликається на писемні пам'ятки XI – XVIII ст., але з метою доведення глибини історії, традицій і власного розвитку української мови, констатації відмінності її фонетичного ладу від російської мови. У передмові наголошено, що історія української мови сягає XI – XII ст., що засвідчують збережені писемні пам'ятки («Ізборник Святослава», 1073 р., «Галицьке Євангеліє», 1144 р. та ін.). Уже на перших сторінках праці пояснено особливості української азбуки, читання букв, наголошено на збереженні дзвінкості приголосних [б], [в], [г], [д], [ж], [з] в кінці слів та всередині перед глухими приголосними (*хліб, дівка*), нероздільній вимові буквосполучень *дж, дз* (*джеркотіти, виходжу, раджу, дзвін*), передавання *ф* українськими звуковими відповідниками [п], [х] (*Пилип, Хома*) та ін. Як ілюстративний матеріал, мовознавець добирає загальноживані споконвічні слова, яких немає в російській мові: *окріп, зупинка, зустріч, кожум'яка, сутеніти, парубок, працювати, хвіртка* тощо, простежує їх уживання в найдавніших джерелах, наголошує на особливостях збереження давніх рис у різних діалектах, показує унікальність становлення фонетичної системи української мови.

Архаїзацію мови підтримувало збереження давніх морфологічних і фонетичних рис у багатьох діалектах, на які орієнтувалися укладачі граматики. Показовим є розрізнення майже в усіх граматах початку XX ст. числа однини, множини, двоїни (у А. Кримського «число подвійне»: *дві книжці, три відрі, дві оці* [Кримський 1907: 33 – 34]). Аналіз двоїни супроводжував коментар, що ця форма відсутня в російській мові.

Фіксація *відмінностей української мови від російської* простежується у наведених російсько-українських словниках як невіддільній частині морфології в граматах: *забывчивый человек – забудько, большой мешок – лантух, олух – йолоп, утро – ранок, приверженец – прихильник, красный – червоний, большой – великий* [Кримський 1908: 106].

Досконалість лексичного фонду української мови засвідчували *синонімічні відповідники* з різними семантичними відтінками, наприклад, російському слову *слуга* відповідали українські слова з різними значеннями: *челядник, челядин, прислужник* [Кримський 1908: 92].

Варто зауважити, що у подальшому орієнтація автора «Української граматики» на доведення унікальності і багатства словника української мови згодом стимулювала створення академічного «Російсько-українського словника» (1924 – 1933 рр.), головними редакторами якого були А. Кримський та С. Єфремов. Доля четвертого повністю підготовленого до видання тому невідома й досі. Основні критерії нормативності мовних явищ, які були орієнтиром мовознавців того часу, в 1928 р. узагальнив М. Сулима. Він зазначав, що найважливішим є «якнайширша вживаність і природність котрогось факту в народній мові, зручність котрогось факту з погляду мовного поступу (нюансація думки, економія енергії, а не «паперу»), поширеність і потрібність котрогось мовного факту (коли він узгоджений із системою народньої мови) в мові письменницькій, науковій тощо» [Сулима 1927: 137]. Ю. Шевельов наголошував, що цей словник «став найповнішим кодексом тогочасної української літературної мови й навіть після Другої світової війни у вільному світі зберігав «значення авторитету і закону для української літературної мови» [Шерех 1951: 12].

Орієнтуючись на традицію вживання в етнографічних дже-релах, художній літературі, публіцистиці, результати власних польових досліджень автори словника ставили за мету констатувати відмінність українського і російського словників, засвідчити досконалість власних словотворчих ресурсів, що в тогочасних суспільно-політичних умовах мало надважливе значення для функціонування української літературної мови і для відстоювання власної державності.

Словникові, як і мовній практиці того часу, притаманна варіантність (*в'їделка – вироблювання, вироблення, (производство) виробка, вироб, виробництво, р'їбливо; в'їправка – 1) виправляння, виправка; 2) военная в'їправка в'їськова в'їправка, в'їськова постава, в'їськове в'їмуштрування, в'їськова вимуштр'ївля*), яка на той час була шляхом пошуку прийнятних для всього національного простору мовних засобів. Природному відбору завадили ідеологічні втручання, які мали негативний вплив на розвиток мови. Через штучне

регулювання багато словотвірних зразків згодом реактивувалися: *відпихання, залюблений, наразі, озлидніння, притлумлювати, причандалля, святобний, спритник, укїсний* тощо.

Відсутність деяких назв у мовній практиці спонукала авторів словника до творення так званих «кованих слів» (*виник* – *виникнення*; *колесо* – *круг*; *однострун* – *монохорд*). А. Кримський вважав, що всі назви можна знайти в живій народній мові, і лише в крайньому випадку (якщо їх там немає) допускав уживання кованих (за його висловом, «інтелігентних») слів, які в граматиці позначав ремаркою *інтел.*, або іншомовної лексики. Пор.: «Українська свідомо інтелігенція, котра не одцуралася своєї рідної мови і балакає нею про всі свої інтереси, виробила самостійно деякі научні або абстрактні терміни, зовсім під дух народної мови» [Кримський 1907: 25].

Наголошуючи, що основою самоідентифікації мови є народні джерела, А. Кримський ніколи не заперечував усебічного розвитку літературної мови, неодноразово твердив про її тенденцію до розвитку і поповнення лексичного запасу з інших джерел. До такої думки загалом схилилися і М. Грунський, М. Возняк, І. Нечуй-Левицький та ін. Зокрема й П. Залозний стверджував, що «в основу літературної мови лягає звичайно якась окрема говірка, до котрої додаються нові елементи, взяті або з інших говірок, або з чужих мов, витворені письменниками, коли у своїх говірках бракує слів для вираження бажаних понять. Цей шлях пройшли всі літературні мови, збагачуючись не лише чужомовними словами, а й мовними формами» [Залозний 1913: 5]. М. Возняк зазначав, що літературна мова – це мова письменства, науки, школи, театру й урядування, якою повинна говорити кожна освічена людина [Возняк 1925: 3].

Одним із найважливіших завдань морфології української мови, описаної в другому томі граматики А. Кримського, є доведення унікальності граматичного ладу української мови. Мовознавець, розглядаючи *категорію роду іменників*, зокрема чоловічий, жіночий, середній, спільний, наголошує на притаманних для української мови рисах, зокрема в утворенні назв жіночої статі за родом діяльності: *авторка, композиторка, письменка, приятелька, товаришка, майстриха* [Кримський 1907: 25].

Показовим для української мови, на його думку, є також *доптимання законів милозвучності*, що виявляється в тенденції уживання слів з протетичними голосними (*увходить*, *іще*, *іска-*

зати), відпадинні початкових голосних кореня (*Панас*, замість *Опанас*, *сходити* замість *ісходити*), чергуванні приєдників *в – у; і – й* (*впала – упала; взяв – узав, Іван – Йван*) [Кримський 1907: 27].

Мовознавець однозгідно з усіма авторами граматик **визначає сім відмінків**: називний, родовий, давальний, знахідний, кличний, орудний, місцевий [Кримський 1908: 36]. Як характерну рису української мови він кваліфікував кличний відмінок, засвідчував його місце в наведених парадигмах відмінювання назв живих і неживих предметів: *овес, вівса, вівсові, овес, вівсе, у вівсі* [Кримський 1908: 50].

Історія літературної мови, і прескриптивні праці А. Кримського зокрема, вже понад сто років відзначають **проблему варіантності відмінкових закінчень** іменників чоловічого роду другої відміни. Мовознавець, спираючись, за його твердженням, на традицію вживання в мові письменників Наддніпрянщини і на живу народну мову, у давальному відмінку однини подавав закінчення *-ові, -еві: попові, королеві, ножеві* [Кримський 1908: 37], а закінчення *-у, -ю (духу, труду)* називав «малохарактерними» [Кримський 1908: 40]. За критерієм «частіше почуємо» було кваліфіковано вживання іменників чоловічого роду в знахідному відмінку із закінченням *-а, -я: я забрав свого кожуха*. Але «можливим» був варіант: *я забрав свій кожух* [Кримський 1908: 40]. Як паралельні форми в «Українській граматиці» подано закінчення знахідного відмінка множини іменників чоловічого роду: *мої листи він не читав / моїх листів він не читав* [Кримський 1908: 40].

За джерелами, що засвідчують історію прескриптивної і дескриптивної норм, слабкою морфологічною ланкою завжди було збереження варіантних закінчень *-а, -я / -у, -ю* у родовому відмінку іменників чоловічого роду однини, наприклад: *папера і паперу* [Кримський 1908: 42]. Досі ця проблема залишається актуальною.

Характерною для нормотворення початку ХХ ст. була тенденція **заперечення дієприкметників із суфіксом -ий**, які пов'язували з впливом книжної традиції церковнослов'янської або російської мови і називали їх не властивими українській мові. А. Кримський пророкував їм «повну загибель». На думку О. Синявського, активні дієприкметники перебували в стані зникнення за винятком тих, які вже перейшли до розряду прикметників, що вже не мали часової ознаки і виконували синтак-

сичну функцію означення [Синявський 1931: 183]. Ці дискусії тривають і сьогодні.

Граматики А. Кримського спонукала українських мовознавців до створення нових кодексів. Найпродуктивнішим був період 1917 – початку 1918 рр. Тоді було видано понад 160 підручників для українських шкіл різних типів, зокрема 37 читанок та букварів, 19 підручників з української мови.

Автори шкільних граматик ще не завжди дотримувалися єдиних критеріїв мовної норми. У багатьох школах орієнтувалися на зразки церковнослов'янської мовної традиції, як у граматиці М. Возняка. Сучасними відповідниками була представлена лише тверда та м'яка парадигми іменників чоловічого роду [Возняк 1925: 25]. Основою літературної мови мовознавці вважали живу народну мову, але ще сильною була і книжна традиція.

Лінгвісти створювали і наукові, і практичні граматики української мови. Останні в 10 – 30-х рр. ХХ ст. за призначенням були власне практичними, шкільними, для самонавчання, для вчителів. Автори цих граматик - О. Синявський, П. Залозний, М. Гладкий, Г. Іваниця, С. Кульбакін (останні три граматики написані російською мовою). Об'єктом аналізу цих праць були складні, неоднозначні, на думку укладачів, граматичні явища української мови. Майже всі мовні зразки вже традиційно порівнювали з російською мовою. Дослідники розраховували свої граматики на тих, хто здобув освіту в російській школі, і тому основну увагу приділяли диференціації двох мов. Глибоких історичних коментарів, які були в граматиці А. Кримського, вже не було. У всіх названих працях наявні вправи або тексти для аналізу.

Шкільні граматики (М. Грунського, В. Коцовського, Г. Шерстюка, О. Курило, М. Возняка, І. Огієнка, І. Огоновського) мали, крім практичного призначення, чітку вікову орієнтацію і спрощену структуру.

Граматики для самонавчання (М. Левицького, В. Мурського, О. Синявського) були призначені для реципієнтів, знайомих із російською мовою, які хотіли навчитися правильно писати. Такі підручники містили російсько-українські перекладні словнички як перші зразки ґрунтовних лексикографічних праць.

Граматику для вчителів «Українська мова» створив М. Наконечний [Наконечний 1928]. Це була поширена програма курсу української мови для вчителів. У цій праці подано інформацію про історію, діалектологію і структуру української мови.

Важливими для унормування української мови були граматики, які подавали детальний граматичний аналіз деяких явищ. Найпомітнішою з них була праця О. Ізюмова «Техніка української мови» [Ізюмов 1926]. Вона цінна насамперед різноманітністю прикладів, не зафіксованих в інших граматиках, які ілюстрували стилістичний і граматичний матеріал української мови.

Отже, завдяки кодифікаційній праці мовознавців у кінці XIX – на початку XX ст. було засвідчено формування української літературної мови і виведення її на новий культурний рівень. Звертання до історичних джерел у граматиці А. Кримського, аналіз писемних пам'яток XI – XVIII ст. доводили історичну глибину, власний самобутній шлях розвитку і територіальні масштаби поширення української мови. На основі зіставного аналізу української і російської мов щодо граматичних кодексів і словників було констатовано унікальність і досконалість українського фонетичного, лексичного складу й морфологічної будови. Цю ідеологему підтримувала згуртована внормувальна діяльність багатьох інших мовознавців (Є. Тимченка, О. Синявського, О. Курило, С. Смаль-Стоцького та ін.), які заклали теоретичні підвалини для утвердження літературної норми української мови в усіх сферах суспільного життя.

Порушені питання українського внормування у кінці XIX – на початку XX ст. активізували внутрішньомовний потенціал, сприяли пошуку прийнятних для всього українського простору літературних зразків, окреслили тенденції розвитку мови, спонукали наступні покоління мовознавців до розв'язання теоретичних і практичних завдань, які не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Возняк М. Коротка грамика давньої церковнослов'янської мови в порівнянні з українською для ужитку в середніх школах. Львів, 1925.

Грушевський М. Про українську мову і українську школу. Київ : Друкарня 5-ої Київської спілки, 1913.

Железняк М., Козачук Г. Українська мова. Хрестоматія: в 3 кн. Книга 2. Київ, 2014.

Залозний П. Коротка грамика української мови. Київ, 1913.

Ізюмов О. Техніка української мови. Київ, 1926.

Кримський А. Украинская грамматика. Т. I. Москва, 1907.

Кримський А. Украинская грамматика. Т. II. Москва, 1908.

Кримський А. Про нашу літературну мову. *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1901. Річник IV. Т. XVI. С. 31 – 49.

Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. 3-є вид. Київ : Книгоспілка, 1925.

Левицький М. Українська граматики для самонавчання. Катеринослав, 1923.

Наконечний М. Українська мова: програма-конспект з додатком про новий правопис український. Харків : Рух, 1928.

Нечуй-Левицький І. Сьогочасна часописна мова на Україні. Київ, 1907.

Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ : АртЕк, 2001.

Сімович В. Граматика української мови. Київ – Ляйпціг [Б.Р.].

Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Відень, 1914.

Сулима М. Мова української газети: (фрагментик). *Червона преса*. 1927. № 3/4. С. 23 – 25.

Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ століття (1900 – 1941): стан і статус. Чернівці : Рута, 1998.

Шерех Ю.В. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Молоде життя, 1951.

REFERENCES

Wozniak, M. (1925). Short grammar of the ancient Church Slavonic language in comparison with Ukrainian for use in secondary schools. Lviv (in Ukr.).

Hrushevsky, M. (1913). About the Ukrainian language and the Ukrainian school. Kyiv : Printing House of the 5th Kyiv Union (in Ukr.).

Zalozny, P. (1913). Short grammar of the Ukrainian language. Kyiv (in Ukr.).

Izyumov, O. (1926). Technique of the Ukrainian language. Kyiv (in Ukr.).

Krymskiy, A. (1907). Ukrainian grammar. Vol. I. Moscow (in Rus.).

Krymskiy, A. (1908). Ukrainian grammar. Vol. II. Moscow (in Rus.).

Krymskiy, A. (1901). About our literary language. *Literary-scientific bulletin*. Lviv, Yearbook, IV (XVI), 31 – 49 (in Ukr.).

Kurylo, O. (1925). Attention to the modern Ukrainian literary language. 3rd type. Kyiv : Knigospilka (in Ukr.).

Levytskyi, M. (1923). Ukrainian grammar for self-study. Katerynoslav (in Ukr.).

Nakonechny, M. (1928). Ukrainian language: synopsis program with an appendix on the new Ukrainian spelling. Kharkiv : Rukh (in Ukr.).

Nechuy-Levytskyi, I. (1907). Modern magazine language in Ukraine. Kyiv (in Ukr.).

Rusanivskiy, V.M. (2001). History of the Ukrainian literary language. Kyiv : ArtEk (in Ukr.).

Simovych, V. [BR]. Grammar of the Ukrainian language. Kyiv-Leipzig (in Ukr.).

Smal-Stotskyi, S., Gartner, F. (1914). Grammar of the Russian language. Vienna (in Austria).

Sulyma, M. (1927). Language of the Ukrainian newspaper: (fragment). *Red press*, 3/4, 23 – 25 (in Ukr.).

Zheleznyak, M. & Kozachuk, G. (comp.) (2014). Ukrainian language. Reader: in 3 books. Book 2. Kyiv (in Ukr.).

Shevelyov, Y. (1998). Ukrainian language in the first half of the twentieth century (1900 – 1941): status and status. Chernivtsi : Ruta (in Ukr.).

Sherekh, Yu.V. (1951). Essay on the modern Ukrainian literary language Whisper. Munich : Young Life (in Germ.).

Статтю отримано 6.11.2021

Tetiana Kots

KRYMSKYI'S CODIFICATION ACTIVITY AND TRENDS OF UKRAINIAN STANDARDIZATION OF THE END OF XIX – EARLY XX CENTURY

The article analyzes the A. Krymskyi's codification works in the context of the linguistic heritage of Ukrainian linguists of the late XIX – early XX centuries. The formation of Ukrainian educational institutions prompted linguists to create educational language codes. And the school was a testing area for newly created prescriptions.

Theoretical and practical problems of formation of literary standard in connection with tendencies of prescriptive norm are actualized, bases of scientific proof in grammar of historical antiquity, originality of phonetic, lexical and morphological systems of Ukrainian language, evidence of its own way of formation, dialectal variety and scales of functioning are clarified. The source base of codification codes were the language of writers, ethnographic sources, journalistic practice in the projection on the living vernacular. Tendencies of normalization depended on socio-political conditions, the need to justify the status of the Ukrainian language, bringing it to a new cultural level and manifested

themselves in the activation of their own internal language resources, fixation of lexical-semantic, grammatical, functional perfection. This statement was indisputable due to the united normative activity of many other linguists, who laid the theoretical foundations for the establishment of the literary norm of the Ukrainian language in all spheres of public life. Issues of Ukrainian rule-making were raised in the late XIX – early XX centuries intensified intralinguistic potential, helped to find acceptable for the whole Ukrainian space literary samples, outlined trends in language development, encouraged future generations of linguists to solve theoretical and practical problems that have not lost their relevance today.

Key words: standardization, codification, phonetics, vocabulary, morphology, internal language resources.